

УДК 323/324
ББК 66.033

**МУХТАССОТИ ВЕЖАИ
АЛОҚАМАНДӢ ВА БА ҲАМ
ТАЪСИРБАХШИИ ВОСИТАҲОИ
АХБОРИ ОММА ВА ТЕРРОРИЗМУ
ЭКСТРЕМИЗМ**

Якубов Чума Калонович, н. и. с., дотсенти
кафедраи сиёсатишноси ДДХБСТ;
Солиев Шарофиддин Холевич,
сармуаллими кафедраи сиёсатишноси
ДДХБСТ (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
ОТНОШЕНИЙ И ВЗАИМОВЛИЯНИЯ
СРЕДСТВ МАССОВОЙ
ИНФОРМАЦИИ И ТЕРРОРИЗМА И
ЭКСТРЕМИЗМА**

Якубов Джума Калонович, к.полит.н.,
доцент кафедры политологии ТГУПБП;
Солиев Шарофиддин Холевич, старший
преподаватель кафедры политологии
ТГУПБП (Худжанд, Таджикистан)

**SPECIFIC FEATURES
OF RELATIONS AND
INTERACTIONS OF MASS
MEDIA WITH TERRORISM
AND EXTREMISM**

Yakubov Juma Kalonovich, candidate of
political sciences, Associate Professor of
Political Science Chair under the TSULBP;
Soliev Sharofiddin Kholovich, senior lecturer
of the Political Science Chair under the
TSULBP (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: sharof55@yahoo.com

Калидвожаҳо: воситаҳои ахбори омма, терроризм, ифротгароӣ, амали террористӣ, терроризми байналмилалӣ, тадқиқи масоили ба ҳам таъсирбахиши воситаҳои ахбори омма ва терроризму ифротгароӣ

Масоили мухтассоти вежаи муносибатҳои воситаҳои ахбори омма бо терроризм ва ифротгароӣ тадқиқ шудааст. Муҳаққиқони соҳа мӯътақиданд, ки дар шароити муо-сир воситаҳои ахбори омма абзоре мебошанд, ки гурӯҳҳои дорои манфиатҳои мухта-лиф, аз ҷумла, гурӯҳҳои террористию ифротгаро аз он барои мақсадҳои гуногун исти-фода мекунанд. Зикр мегардад, ки дар мавриди мушиқлиҳои муносибатҳои дучонибаи ВАО бо терроризм тадқиқоти мухталиф анҷом дода шудааст, инчунин дар сатҳи ҷа-ҳонӣ муҳаққиқон манобеи додаҳои дастрасе оид ба терроризмро дар ихтиёр доранд. Масъалаи тавачҷуҳи ВАО ба амалҳои террористӣ ва ифротгароӣ гуногун буда, дар бархе кишварҳо низомҳои идорӣ ба инъикоси ҳамлаҳои террористӣ ва ифротгароӣ дар ВАО бо мақсадҳои муайян маҳдудиятҳо мегузоранд. Муаллифон ба хулоса омадаанд, ки ҳам терроризм ва ҳам воситаҳои ахбори омма аз тавачҷуҳи калони ВАО ба терроризм нафъ мебаранд. Бо истинод ба наҷӯҳиҳои олимони ватаниву хориҷии соҳа ҷанбаҳои ба ҳам таъсирбахиши ВАО ба амалҳои террористиву ифротгароӣ ошкор карда шудаанд.

Ключевые слова: средства массовой информации, терроризм, экстремизм, террористический акт, международный терроризм, проблемы взаимоотношений СМИ с терроризмом и экстремизмом

Исследуется проблема специфических особенностей взаимоотношений средств массовой информации с терроризмом и экстремизмом. Специалисты данной области считают, что в современных условиях средства массовой информации являются инструментом, который используют в своих целях различные общественные группы, в том числе террористы и экстремисты. Констатируется, что по проблеме двусторонних отношений СМИ с терроризмом выполнены различные исследования, также в мировом масштабе существуют различные доступные источники исследовательских данных о терроризме. Вопросы об отношении средств массовой информации к террористическим и экстремистским акциям различны, и в некоторых странах управленческие режимы создают ограничения для фиксации информации о терактах в СМИ с определённой целью. Сделан вывод, что и терроризм, и средства массовой информации черпают выгоду от проявленного СМИ интереса к терактам. С опорой на исследования ученых в данной области выявлены различные стороны взаимовлияния СМИ и террористических и экстремистских действий.

Key words: mass media, terrorism, extremism, terroristic act international terrorism, interrelationship of mass media with terrorism and extremism.

This article studies the problems of specific features of the relationship between mass media and terrorism with extremism. According to the authors, experts in this field believe that under modern conditions mass media are an instrument that is used by various groups for their purposes, including terroristic and extremist groups. The authors stated that various studies have been implemented regarding the problem of interrelations between mass media and terrorism, and there are also various sources of data available to researchers on terrorism on a global scale. According to the authors the issue of the attitude of MM towards terroristic and extremist acts is different and in some countries ruling regimes create restrictions on recording information about terrorist attacks in MM for specific purposes. The authors come to the conclusion that both terrorism and MM have benefits from information about terroristic acts. The authors of the article relying on the researches of scientists in this field have shown various aspects of interaction between mass media and terroristic and extremist acts.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар баррасии нақши воситаҳои ахбори омма (ВАО) дар ҷомеаи муосир алоқамандии он бо зухуроти манфии чун терроризм ва экстремизм маҳсуб ёфта, масъалаи мазкур таваҷҷӯҳи муҳаққиқони зиёдеро ҷалб намудааст. Албатта, мавқеъгирии муҳаққиқон нисбат ба ин масъала мухталиф аст. Агар аз як тараф онҳо нақши ВАО-ро дар мубориза бар алайҳи терроризму ифротгарой муассир донанд аз ҷониби дигар ғаёлияти ВАО-ро дар мавқеъ пайдо намудани ин зухуроти номатлуб инкор намесозанд.

Воситаҳои ахбори омма дар шароити имрӯза як абзор аст, ки инсонҳои мухталиф ва гурӯҳҳои дорои манфиатҳои гуногун аз он ба мақсади худ истифода меkunанд ва ҷиғунагии истифодаи ин абзор аз ният ва мақсадҳои истифодабарандагон вобаста аст. Агар ин абзор дар дасти инсонҳои нексиришт афтад, албатта, онро барои корҳои хубу созида ва агар дар дасти инсонҳои дорои ниятҳои шуму баддошта қарор гирад, пас онҳо барои бароварда сохтани он ниятҳои бадашон истифода хоҳанд намуд. Аз ин рӯ лозим ба таъкид аст, ки аксари ҳол мушкил дар ҳуди ВАО набуда, балки мушкили асосӣ дар нафарони истифодабаранда ва паҳнкунадагони иттилоот

мебошад. Муҳаққиқони мухталиф дар мавриди рӯоварии гурӯҳҳои террористӣ ва ифротӣ ба ВАО андешаҳои гуногуне иброз намудаанд, ки баррасии онҳоро дар дарки робитаи мутақобилаи ВАО ва терроризму ифротгароӣ муҳим медонем.

Ба андешаи муҳаққиқони мухталиф гурӯҳҳои террористию ифротгаро ВАО-ро барои мақсадҳои гуногун истифода мекунанд. Барои мисол, муҳаққиқ М. Креншов ҳамлаҳои террористиро чун стратегияи террористон барои бадастории мақсадҳои сиёсӣташон тавассути таъсир расонидан ба муҳотабон медонад. [1, 397–399]. Ба андешаи муҳаққиқон А. Кидд ва Б. Волтер гурӯҳҳои мухталифи террористию ифротгароро дорои муҳотабони гуногун мебошанд. Тавассути амалҳои террористии худ онҳо меҳоянд ба сиёсати амалӣ таъсир гузоранд ва барои ба роҳ мондани алоқа бо муҳотабони худ ба онҳо паём фиристанд. [2, 49–79] Гурӯҳҳои дигари террористию ифротгаро меҳоянд муҳолифони худро барои ғӯш додан ба талабҳои водор созанд. Баъзе гурӯҳҳо ва созмонҳои террористӣ меҳоянд низомҳои идорию барои пеш гирифтани сиёсати сарқубгароёна ва репрессивӣ водор созанд, ки албатта дастгирии низомро аз ҷониби мардум зери суол бурда, то як андоза истифодаи амалҳои террористиро замина мегузорад. Дар чунин мавридҳо таваҷҷуҳи ВАО ба амалҳои террористӣ ва ифротӣ чун фазое доништа мешавад, ки тавассути он гурӯҳҳои террористӣ ва ифротӣ ба муҳотабони худ паём мефиристанд. Аз ин рӯ, мақсади меҳвари аксари гурӯҳҳои террористию ифротӣ ҷалби таваҷҷуҳи ВАО ба амалҳои муҳиш ва вайронсозандаи онҳо мебошад.

Дар шароити имрӯза ҳамлаҳои террористӣ ба таври васеъ таваҷҷуҳи ВАО-ро ба худ кашидаанд. Барои мисол ҳамлаҳои террористии дар шаҳрҳои Нью-Йорк ва Вашингтон рухдода дар соли 2001, ш. Лондон дар соли 2005, ва ш. Мумбай дар соли 2008 аз ҷониби воситаҳои ахбори омма ҳамаҷониба баррасӣ гардиданд. Аммо новобаста аз ин чунин ба назар мерасад, ки на ҳамаи амалҳои террористӣ ва ифротгароӣ аз ҷониби воситаҳои ахбори омма инъикос меёбанд.

Дар мавриди таваҷҷуҳи ВАО ба амалҳои террористӣ ва ифротгароӣ дар шароити имрӯза таҳқиқоти назаррас ба анҷом нарасидааст. Аксари таҳқиқоти анҷомшуда дар ин масъала ба ВАО-и таъсириноки кишварҳои Ғарб таваҷҷуҳ намудаанд. Дар мавриди таваҷҷуҳи ВАО-и наҷандон таъсиргузор ба мушкилоти терроризм ва ифротгароӣ низ иттилооти кофӣ дастрас нест.

Дар доираи муносибатҳои байниҳамдигарӣ ва баҳамтаъсирасонии ВАО ва терроризму ифротгароӣ таҳқиқи он масъала муҳим аст, ки чи гуна таваҷҷуҳи воситаҳои ахбори омма ба терроризм ва ифротгароӣ ба муносибат ва рафтори фардҳо, дигар гурӯҳу созмонҳои террористӣ ва низомҳои сиёсӣ таъсир мегузорад. Инчунин рушди технологӣ, дастрасии осон ба воситаҳои ахбори омма тавассути интернет ва дигар воситаҳои коммуникатсионӣ, истифодаи гурӯҳҳо ва созмонҳои мухталифи ҳосияти иртиҷой дошта аз ин имкониятҳо доираи нави таҳқиқотро ба миён гузоштааст.

Дар шароити имрӯза дар мавриди инъикосёбии ҳамлаҳои террористӣ дар ВАО ва ҷиҳатҳои мусбат ва манфӣи он корҳои муайяне ба анҷом расидаанд. Таҳқиқоти анҷомшуда дар ин мавзӯ ба амали алоҳидаи террористӣ ва масъалаи фарогирӣ ва инъикоси ин зухурот аз ҷониби ВАО баҳшида шудаанд. То ба имрӯз дар сатҳи ҷаҳонӣ додаҳои дастрас оид ба терроризм ва ифротгароӣ ҷамъ гардидааст, ки муҳаққиқон мавриди истифода қарор додаанд. Барои мисол олимони Ҷ.Веймен ва С. Винн додаҳои

Корпоратсияи РАНД-ро (Созмони таҳқиқотӣ мебошад, ки дар ИМА фаъолият мебарад ва таҳқиқоти стратегиро ба анҷом мерасонад, сомонаи расмӣ – www.rand.org) дар мавриди амалҳои террористӣ истифода намудаанд [3]. Муҳаққиқон М. Дели Карпинӣ ва Б. Виллиамз ба додаҳои терроризми байналмилалӣ ва вежаҳои амалҳои террористӣ оид ба амалҳои фаромиллии террористӣ таваҷҷуҳ кардаанд [4, 45–64]. Муҳаққиқон С.М. Чермак ва Ҷ. Грунеоулд рӯйхати Бюрои федералии тафтишотии ИМА-ро оид ба амалҳои террористии дохилӣ мавриди истифода қарор додаанд [5, 428–461].

Муҳаққиқон ошкор намудаанд, ки ҳамлаҳои террористӣ таваҷҷуҳи ВАО-ро ба таври мухталиф ба худ ҷалб менамоянд. Аксари амалҳои террористии содирмешуда аз ҷониби воситаҳои ахбори омма инъикос намеёбанд. Ҷ. Вейман ва С. Винн ошкор намудаанд, ки аз газетаҳои баррасинамудаи онҳо танҳо аз се як ҳиссаи терроризми байналмилалӣ ва аз ҷониби телевизион аз шаш танҳо як амали террористӣ инъикос карда шудаанд. Муҳаққиқон С.М. Чермак ва Ҷ. Грунеоулд ошкор намудаанд, ки фоизи ками амалҳои террористӣ дар ИМА дар воситаҳои ахбори омма инъикос карда мешаванд. Он ҳамлаҳои террористӣ, ки ҷабрида ва ё куштаҳои зиёд ба миён мегузоранд, ё бо рабудани тайёраҳо пайванданд, ё амалисозандагони намоёне доранд ва ё ҳадафҳои пайванд бо кишварҳои ғарбӣ доранд, таваҷҷуҳи васеи воситаҳои ахбори оммаро ба худ ҷалб мекунад. Муҳаққиқон М. Дели Карпинӣ ва Б. Виллиамз ошкор сохтанд, ки ҳамлаҳои террористии Ховари Миёна ва Аврупо ду маротиба зиёд аз амалҳои содиршаванда дар Америкаи Лотинӣ таваҷҷуҳи ВАО-ро ба худ мекашанд. Зикр намудан зарур аст, ки таваҷҷуҳи воситаҳои ахбори омма ба ҳамлаҳои террористӣ дар даҳсолаҳои охир нисбат ба солҳои охири садаи бистум хеле боло рафтааст. Зеро дар ду даҳсолаи аввали асри XXI мушкilotи терроризм ва ифротгароӣ ба яке аз масъалаҳои ҳалталаби ҷомеаи башарӣ табдил гашт ва даҳшати амалҳои террористӣ низ боло рафта, ба амнияти байналхалқӣ ва кишварҳои алоҳида таҳдид намуд.

Масъалаи таваҷҷуҳи ВАО ба амалҳои террористӣ ва ифротгароӣ вобаста ба макон ва замон фарқ мекунад ва дар низомҳои гуногун яқинан нест. Дар бархе кишварҳо низомҳои идорӣ ба инъикоси ҳамлаҳои террористӣ ва ифротгароӣ дар ВАО монеа мегузоранд ва ё онро маҳдуд мегардонанд. Таваҷҷуҳи ВАО дар кишварҳои мухталиф вобаста ба имконияти худӣ ВАО ва ё маҳдудиятҳо аз ҷониби низоми идорӣ ба инъикоси терроризм барои кам намудани тарси аҳоли ва ё таъсири гурӯҳҳои оппозиционӣ, ки ба хушунат рӯй овардаанд, гуногун аст. Муҳаққиқон К. Дракос ва А. Гофас ба хулосае омадаанд, ки инъикоси ками ҳамлаҳои террористӣ дар ВАО аксари ҳолат дар кишварҳои ғайридемократӣ ва ё сатҳи нокомили демократӣ ба назар мерасад, ки маҳдудияти озодии баёнро доранд.[6; 714–735]

Дар кишварҳои дорони ВАО-и мустақил ва озодии баён гурӯҳҳо ва созмонҳои террористӣ кӯшиш бар он мекунад, ки дар баробари сиёсатмадорон, тимҳои спортӣ, соҳаи фароғатӣ ва дигар субъектҳо таваҷҷуҳи ВАО-ро ба худ ҷалб созанд. Назарияпардозон чунин иддао доранд, ки мушкilotи терроризм дар шароити имрӯза дар фарқият аз дигар масъалаҳо ва ҳодисаҳо дар фазои иттилоотӣ васеътар фаро гирифта мешавад. Зеро баррасии ин мушкilot ва доғи рӯз будани он ба меъёрҳои ҷалби таваҷҷуҳи воситаҳои ахбори омма мувофиқ меояд. Мушкilotи терроризм, ки хосияти ногаҳонии зухурро дорад, мочароро низ фаро мегирад ва маъмулан ҳадафҳои

намоён ва рамзи ро пайгири мекунад. Зухури он ба гурӯҳҳои махсуси террористӣ ҳос аст ва эҳсоси қавии тарсро миёни аҳли ҷомеа ба вучуд меоварад. Омилҳои зикршуда таваҷҷуҳи ВАО-ро ба масъалаҳои алоқаманд бо терроризм ва ифротгароӣ боло мебарад.

Омили дигари он, ки ҷаро аксари ҳамлаҳо таваҷҷуҳи қави ВАО-ро ҷалб мекунад аз ангеа (мотиватсия) ва мақсадҳои созмонҳои террористӣ вобастагӣ дорад. Барои баъзе гурӯҳҳо ва созмонҳои террористӣ ҷалби таваҷҷуҳи ВАО мақсади ҳеле муҳим мебошад. Барои мисол, роҳбарони Ал-қоида дар Афғонистон ва Покистон кӯшиши зиёде менамуданд, то таваҷҷуҳи ВАО таваҷҷуҳи қисми зиёди ҷаҳонро ба худ ҷалб кунанд.

Дар шароити имрӯза созмони террористии ДИИШ низ аз ин равиш истифода намуна, кӯшиш бар он менамуд, ки таваҷҷуҳи тамоми ҷомеаи ҷаҳониро бо паҳши ҳар гуна наворҳои дахшатафкан таваҷҷуҳи ВАО ба худ бикашад ва дар ин самт муваффақ низ гашта буд.

Барои баъзе гурӯҳҳо ва созмонҳои террористӣ, ки ба муҳотаботи ҳоса пайванд шудан меҳоянд шояд ҷалби таваҷҷуҳи ВАО ҷандон муҳим нагардад. Барои мисол гурӯҳҳои террористии Колумбия, ки меҳоянд кормандони мақомоти қудратии ин кишварро тарс диҳанд, ҷалб намунадани таваҷҷуҳи воситаҳои ахбори оммаро ба худ ҷандон муҳим наменонанд.

Ба таври умумӣ ҷунин иддао карда мешавад, ки ҳам гурӯҳҳои террористӣ ва ҳам ВАО аз таваҷҷуҳи зиёди ВАО ба терроризм нафъ мебаранд. Нафъи созмонҳои террористӣ аз ҷалби таваҷҷуҳи ВАО ин иттилоотонидани мақсадҳояшон ва ҳусуматҳояшон ба доираи васеи муҳотабот мебошад. Дар навбати худ бо инъикоси терроризм ва ифротгароӣ воситаҳои ахбори омма муҳотаботи зиёдеро ба худ ҷалб мекунад. Ҷунин ҳолат баёнгари он аст, ки миёни терроризму ифротгароӣ ва воситаҳои ахбори омма алоқаи дучониба ҷой дошта метавонад.

Дар заминаи он андешае, ки наметавон амали террористии анҷомшударо «пӯшид», рӯзноманигорони касбӣ мӯътақиданд, ки терроризм мушкили муҳими ҷомеаҳои муосир мебошад ва фарогирии пайгириро аз ҷониби ВАО металабад. Меъёрҳои рӯзноманигории касбӣ ҷун объективият ва тавозун кӯшиши ВАО-ро барои истифодаи мушкилоти терроризм барои боло бурдани шумораи муҳотаботи худ маҳдуд мегардонад.

Муҳаққиқон П.С. Нелсон ва Ҷ.Л. Скотт масъалаи алоқамандии миёни терроризм ва таваҷҷуҳи ВАО-ро ба он мавриди омӯзиш қарор додаанд. Натиҷаҳои омории таҳқиқотчиён нишон додааст, ки таваҷҷуҳи ВАО терроризмро тақвият намебахшад. [7; 329–229] Агар ҷанде ҳамлаҳои террористӣ таваҷҷуҳи ВАО-ро ба терроризм боло мебарад, ҷунин таваҷҷуҳ дар ҳеҷ ҳолат боиси рушди терроризм дар оянда намегардад.

Дар таҳқиқоти баъдӣ Д. Роҳнер ва Б.С. Фрей дар асоси додаҳои амалҳои террористии дохилӣ ва байналхалқӣ ба масъалаи алоқамандии ВАО ва терроризм таваҷҷуҳ намунад. Онҳо ба инъикоси амалҳои террористӣ аз ҷониби «Ню-Ёрк Таймс» ва газетаи «Суис» таваҷҷуҳ карданд. Дар фарқият аз П.С. Нелсон ва Ҷ.Л. Скотт Д. Роҳнер ва Б.С. Фрей ошкор намунад, ки миёни зухури терроризм ва таваҷҷуҳи ВАО ба он алоқамандӣ мавҷуд аст. Ба андешаи онҳо амалҳои террористие, ки таваҷҷуҳи ВАО-ро боло мебаранд, боиси сар задани амалиётҳои барзиёди террористӣ дар оянда

мегарданд. [8; 129–145] Зикр намудан бамаврид аст, ки кори ин ду муҳаққиқ дар фарқият аз П.С. Нелсон ва Ҷ.Л. Скот дар замони ҷаҳонишавии таъсири ВАО баргузор гардида буд.

Муҳаққиқон таъсири ВАО-ро ба терроризм ва ифротгароӣ мавриди омӯзиши қарор дода, ошкор намудаанд, ки яке аз ҳадафҳои созмонҳои террористӣ таъсир гузоштан ба муҳотабон тавассути иттилоотрасонии ВАО мебошад. Барои мо перомунӣ таъсири терроризм ва ифротгароӣ ба тафаккури ҷомеа чӣ маълум аст? Чанде аз таҳқиқот ошкор намудаанд, ки фарогирии терроризм ва ифротгароӣ дар воситаҳои ахбори омма тарс ва ҳолати ногувори рӯхиро миёни мардум боло мебарад. Пас аз ҳамлаи террористии 11 сентябри соли 2001 дар ИМА М. Счустер ва ҳамроҳонаш пурсиши умумимиллиро дар ин кишвар баргузор карданд. Пурсидашудагон аз боло рафтани сатҳи изтиробашон (стресс) дарак доданд. Боло рафтани изтироби мардум дар тамоми кишвар мушоҳида шуд, ки аз таъсири фарогирии воситаҳои ахбори омма аз мушкilotи терроризм дарак меод [9, 1507–1512]. Дигар таҳқиқот омӯзиши таҷрибаро барои фаҳми масъалаи мазкур истифода намудаанд. Барои мисол муҳаққиқ М. Стон ошкор намуд, ки муҳотабони ҳолатҳои террористӣ дар воситаҳои ахбори омма назар ба нафарони фарогирифта бо дигар масъалаҳо сатҳи баланди изтироб ва ҳолати ногувори раваниро таҷриба намудаанд [10, 508–522].

Инчунин таҳқиқоти охир он масъалаеро баррасӣ кардаанд, ки чӣ гуна тарс ва изтироб аз терроризм ба қабули қарорҳои сиёсӣ таъсир мебахшад. Натиҷаи муҳимми ошкоршуда он аст, ки тарс ва изтироб дастгирии истифодаи қувваро дар муқобила бо терроризм ва ифротгароӣ боло мебарад. Дар қорҳои худ Л. Худдӣ ва дигарон дар асоси пурсиши умумимиллӣ дар ИМА дар охири соли 2001 ва аввали соли 2002 ошкор намудаанд, ки фардиятҳои хатари терроризмро зиёд донанда ҷонибдори амалиётҳои ҳарбӣ алайҳи онанд ва амали Ҷ. Бушро пас аз ҳодисаи 11 сентябри соли 2001 ҳамаҷониба дастгирӣ мекунанд, маҳдудиятҳои озодии шахрвандиро ҷонибдоранд ва хоҳишманди онанд, ки пайгирӣ ва маҳдудияти муҳочирати арабҳо зиёд гардад. [11; 593–608] Дигар муҳаққиқон низ ошкор намудаанд, ки дар сиёсати зиддитеррористии ИМА пас аз ҳамлаҳои 11 сентябри соли 2001 фарогирии эҳсосоти воситаҳои ахбори омма аз амали террористӣ таъсири калон гузоштааст.

Баъзе аз гурӯҳҳои террористӣ ва ифротгаро ба ҳушунат чун воситаи бадастории таваҷҷуҳи муҳотабони зиёд ба омилҳо ва ҳадафҳои созмони худ рӯй меоранд. Воситаҳои ахбори омма мушкilotи терроризмро инъикос намуда, арзишмандии иттилоърасониро барои гурӯҳҳои террористӣ ва ифротгаро боло мебаранд. Бо ин амали худ воситаҳои ахбори омма террористонро мусоидат мекунанд, то масъалаҳо ва дилмондагии худро ба самъи муҳотабони зиёде расонида тавонанд.

То ба имрӯз таҳқиқоти фарогир ва дониши муназзам оид ба шароитҳои таваҷҷуҳи воситаҳои ахбори омма ба терроризм ва ифротгароӣ чандон рушдёфта нест. Баъзе аз таҳқиқотҳо якҷанд шароитеро қайд намудаанд, ки чунин ҳолатро шарҳ медиҳад. Барои мисол муҳаққиқ С. Паул ошкор сохтааст, ки бадбинӣ, хусумат, маҳдудиятҳои ҳуқуқи инсон, даҳолати хориҷӣ, маҳдудиятҳои озодиҳои сиёсӣ, худҳимояткунӣ ва дилсардиҳои дигар метавонанд омилҳои ангебабахши дастгирии терроризм бошанд [12, 113–149]. Албатта ин масъала барои мубориза бо терроризму ифротгароӣ ва сиёсати зиддитеррористӣ муҳим аст.

Дар шароити имрӯза мо дар мавриди он, ки чи гуна муҳити воситаҳои ахбори омма барои таваҷҷуҳ намудан ба мушкилоти терроризм ва ифротгарой таъсир мерасонад, иттилооти на чандон кофӣ дорем. Баъзе таҳқиқотҳо ошкор намудаанд, ки миёни терроризм ва воситаҳои ахбори омма алоқаи дучониба вучуд дорад, яъне аз фарогирии мушкилоти терроризм дар ВАО ҳар ду ҷониб баҳра мегиранд.

Амалҳои террористӣ ва ифротгарой боиси даҳшатафканӣ ва ҳолати бади рӯҳӣ шуда, мардумро водор ба он мекунад, ки сиёсати зиддитеррористии дар қувваи ҳарбӣ асосёфтaro дастгирӣ намоянд. Чунин мавқеъгирии одамон зерин таъсири мӯҳтавои эҳсосоти воситаҳои ахбори омма оид ба мушкилоти терроризм падида меояд ва рушд мекунад.

Дар шароити имрӯза созмонҳои террористӣ ва ифротгаро амалҳои даҳшатафканӣ ва ваҳмоварро дар фазои маҷозии воситаҳои коммуникатсионии муосир ба роҳ мондаанд, ки зерини «кибертерроризм» ба хотир оварда мешавад. Имрӯз аксари кишварҳои ҷаҳон аз таҳдиди кибертерроризм огоҳ ҳастанд ва дар барномаву стратегияи амниятиашон ба ин масъала таваҷҷуҳи хоса медиҳанд.

Агар воситаҳои ахбори омма дар ҷамъияти намудани амалҳои террористӣ ва ифротгарой таъсиргуздор бошанд, пас аз ҷониби дигар дар мубориза алайҳи ин падидаҳо низ нақши муҳим мебозанд. Хусусан, воситаҳои ахбори омма бо наشري ҳар гуна маводҳои таҳлилий дар рӯзномаву маҷаллаҳои илмӣ, таҳияи барномаҳои телевизиониву радиои метавонад шарҳи амалҳои террористӣ ва ифротгароро ба мардум бифаҳмонад ва андешаи таҳаммулнопазиро бо ин падидаҳо миёни онҳо тақвият бахшад.

Хусусан, дар шароити Тоҷикистони имрӯза воситаҳои ахбори омма таблиғоти кавии зиддитеррористӣ ва зиддиифротгароиро ба роҳ мондааст. Намунаи онро метавонем дар ҳамаи шабакаҳои телевизионӣ ва ҳафтаномаҳои давлативу хусусӣ мушоҳида кунем, ки дар шакли барномаҳои алоҳида ва ҳамчунин мақолаҳои таҳлилий ба самъи мухотабон расонида мешавад.

Агарчанде дар шароити кунунӣ заминаи қонунгузорӣ ва ниҳодҳои махсус дар соҳаи мубориза бо терроризм ва ифротгарой ташкил карда шудаанд, амалияи нишон медиҳад, ки давлат бо ин хатарҳо дар ҷудой ва танҳо бо кӯмаки чорабиниҳои махсус мубориза карда наметавонад. Барои ҷавоби саривақтӣ ва самаранок додан ба ин мушкилот танҳо кор бурдан бо қувваи ҳадамоти махсус кофӣ нест ва зарур аст, ки кӯшиши сохторҳои давлативу ҷамъиятӣ, ҳукумат, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва пеш аз ҳама, воситаҳои ахбори омма бо ҳам оварда шавад. Бо кӯшиши якҷоя метавон фазои иттилоотӣ таблиғотӣ ва муҳокимарониро фароҳам кард, ки дар миёни шаҳрвандон бинишҳои мутамаддинро ба табиати ифротгарой ва терроризм ташаккул медиҳад. Ҳамчунин дарку фаҳми он зухур мекунад, ки аз рафтори дурусти ҳар як инсон хайрияти шахсӣ ва муҳити он вобастагии амиқ дорад.

Албатта, чуноне ки дар боло қайд намудем, воситаҳои ахбори оммаро зарур аст, ки ба мушкилоти терроризму ифротгарой хеле огоҳона ва масъулиятшиносона муносибат намоянд. Зеро хатоии кӯчаке метавонад воситаҳои ахбори оммаро аз унсури мубориза бо терроризм ба мушкилсозии раванди мубориза бо ин падидаҳо мубаддал гардонад. Барои мисол ҳодисаи гаравгонгирии соли 1990-ро дар колледжи Берклии штати Калифорния ИМА меоварем. Бо доштани 33 гаравгон террористон тавассути телевизион ҳар як қадами пулисро назорат менамуданд. Хабарҳои мустақими репортёр

оид ба он, ки «гурӯҳҳои пулиси таъиноти махсус чои ҳодисаро печонида гирифтаанд» бо ҷавоби ҷинояткорон «оид ба паронидани яке аз гаравгонҳо» натиҷа ёфт.

Одамони озодшуда чунин хабар доданд: «Бо пайгирии баромадҳои шумо аз тариқи каналатон дар якҷоягӣ бо террористон, мо бо чашм ва гӯши худ бовар намекардем. Баромадҳои номукамал ва манфиатон на танҳо ҷинояткоронро ба ҳашм меовард, балки ҳамчунин ҳаёти 33 нафарро зери хатар мегузошт. Барномаҳои хатарҳои нави истифодаи зӯиро ба вучуд меоварданд, ки албатта ягон канали ҷиддӣ бояд ба он роҳ наметод» [13].

Чунин ҳолатҳо албатта сатҳи масъулиятшиносии воситаҳои ахбори оммаро ҳангоми фарогирии ҳодисаҳо боло мебарад. Кӯмаки беандозаро ба воситаҳои ахбори омма барои муайянкунии фарогирии амалҳои террористӣ метавонанд мутахассисони муборизабаранда зидди терроризм диҳанд.

Ба андешаи аксари коршиносон василаи воқеии боло бурдани масъулиятшиносӣ ва ўҳдадорӣ воситаҳои ахбори омма метавонад васеъ гаштани алоқаи онҳо бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ гардад. Шакли чунин алоқамандӣ метавонад гуногун бошад – курсҳои шиносӣ барои соҳаи воситаҳои ахбори омма, ки фарогири масъалаҳои терроризм ва ифротгарӣ бошанд, ҷамъомадҳои омӯзишӣ, конференсияҳо, курсҳои бозомӯзии рӯзманигорон ва кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва ғ.

Бо нақшаи хуб коркардашудаи алоқамандии воситаҳои ахбори омма ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ имкон фароҳам мегардад, то зарфиятҳои ВАО барои барқарор шудани пайвандҳо бо аҳли ҷомеа ба хоҳири ҷустуҷӯи нафарони гумонбаршуда бар терроризм ва ифротгарӣ мавриди истифода қарор гиранд. Чунин тарзи муносибат имкон медиҳад, ки «хатҳои телефони боварӣ» ва ҳамчунин алоқаи дучониба тавассути Интернет ташкил гарданд, иштироки мутахассисон дар барномаҳои телевизионӣ ва радиои таъмин карда шаванд. Тавассути ин чорабиниҳо шаҳрвандон дар ҳама ҳолат метавонанд ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ муроҷиат кунанд, тавачҷуҳо ба ҳолатҳои шубҳанок ҷалб созанд ва бо зуҳури ифротгарӣ алоқаи дучонибаи мардум ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ тавассути ВАО таъмин гардад.

Ҷалби мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар соҳаи иттилоотрасонӣ метавонад ба дарки мардум аз масъала дигаргунӣ ворид созад ва дар шуури ҷамъиятӣ он тасаввуротро ба вучуд оварад, ки мубориза бо терроризм ва ифротгарӣ танҳо қори мақомоти давлатӣ набуда, балки қулли ҷамъият мебошад.

Мухаққиқ С. Грачев якҷанд принципҳоро дар ҳамкориҳои давлат ва воситаҳои ахбори омма дар мубориза алайҳи терроризм ва ифротгарӣ муҳим медонад:

- боло бурдани боварии ҳамдигарӣ;
- шинохти манфиати умумии давлат, ҷомеа ва ВАО дар соҳаи таъмини амният ва суботи кишвар;
- касбият, дониш ва ахлоқи воситаҳои ахбори омма ҳангоми баррасии масъалаи терроризм ва ифротгарӣ;
- алоқамандӣ ва ҳамкорӣ дар асоси муносибатҳои ҳамкорӣ. [14]

Чун воситаҳои ахбори омма абзори бузурги таъсиррасон дар ҷомеа мебошад, аз ин рӯ, ҳангоми амалсозии сиёсати давлатӣ дар самти безаргардонии омилҳои хатарзо, ки ба рушд ва суботи ҷомеа таъсир мегузоранд, зарур аст, ки аз зарфиятҳои он, хусусан аз шабакаҳои иттилоотии электронӣ васеъ истифода намуда шавад.

Албатта дар шароити имрӯза аксари кишварҳо аз зарфияти ВАО дар самти

мубориза бо терроризм ва ифротгарой дар шакли мухталиф истифода мекунад. Хусусан истифодаи ВАО дар самти тарбияи тафаккури таҳаммулнопазирӣ бо терроризм ва ифротгарой хеле муҳим аст.

Пеш аз ҳама, ВАО аз ҳолати ҷойдоштаи мушкилоти терроризм ва ифротгарой мардумро огоҳ мекунад, то дар масъалаи амнияти худ ва ҷомеа таваҷҷуҳ зоҳир кунанд ва муҳимияти масъаларо дарк намоянд. Ҷиҳати муҳими ғайрироҷияти ВАО дар ин самт аз он иборат аст, ки ҳамеша масъаларо пайғирӣ мекунад ва ба мардум мефаҳмонад, то ба масъала таваҷҷуҳи хосса зоҳир намоянд. Бохабар шудани мардум аз масъала метавонад ба дастгирии онҳо аз сиёсати зиддитеррористӣ ва зиддифротгарой мусоидат дошта бошад.

Воситаҳои ахбори умум ҳамчунин бо расонидани иттилоот ва баррасии масъалаҳои терроризм ва ифротгарой ба як платформаи таҳлилӣ, таҳқиқӣ ва пешгирикунандаи терроризм ва ифротгарой табдил меёбад. Мухотабони ба гурӯҳҳо ва созмонҳои террористӣ ва ифротгаро майлдошта зери таъсири маводҳои таҳлилии ВАО метавонанд аз роҳи худ баргарданд ва дигаронро низ аз пайвастан ба ин гуна созмонҳо боздоранд.

Воситаҳои ахбори омма бо нашри маводҳои зиддитеррористӣ ва зиддифротгарой метавонанд зиракӣ ва хушғоҳии сиёсии шахрвандон ва хусусан ҷавононро боло баранд, то аз шарри ин падидаҳо худро дар амон нигоҳ дошта тавонанд. Хусусан, маводҳои таҳлилӣ ва тавсифӣ дар ин мавзӯҳо ба мухотабон нишон медиҳанд, ки терроризм ва ифротгарой чӣ паёмадҳои манфие барои рушди давлату ҷомеаҳо, рушди иқтисодиву иҷтимоӣ, суботи амният ва ҳаёти оилаҳо ва инсонҳои алоҳида доранд. Чунин маводҳо албатта мардумро ба он водор мекунад, ки нисбати тақдирӣ кишвару миллати худ ва фарзандону пайвандон бетарафӣ зоҳир накунад ва дар яққоягӣ бар алайҳи ин зуҳуротҳои номатлуб мубориза намоянд.

Инчунин ВАО метавонад ҳамчун абзоре баромад намояд, ки тавассути он алоқамандӣ ва гуфтушунӣ бо гурӯҳҳо ва созмонҳои террористӣ ва ифротгаро ба роҳ монда шавад. Тавассути фиристодани паём ба ин гурӯҳҳо ва созмонҳо метавон бо онҳо гуфтушунӣ ба роҳ монд ва ё худ аъзоёни ин гуна созмонҳоро аз роҳи бад баргардонид. Албатта дар аксари ҳолатҳо воситаҳои ахбори омма ягона василае мешаванд, ки тавассути онҳо ба созмонҳои террористиву ифротгаро паём фиристода мешавад ва ё бо онҳо алоқа барқарор карда мешавад.

Дар таҳқиқотҳои илмӣ дар мавриди нақши созандаи ВАО чунин қайд шудааст, ки рӯзноманигорӣ босифат, сулҳпарвар дар миёни гурӯҳҳои қавму наҷодӣ омро ба муттаҳид гаштан мусоидат менамояд ва ҳамдигарфаҳмиро таъмин намуда, онҳоро ба василаи хабаргузорию воқеъбинонаву ҳолисонаи бидуни ҳама гуна овозаҳои бардурӯғ ба ҳам мепайвандад. [15; 113] Воситаҳои ахбори омма дар мавриди муносибат бо созмонҳои террористӣ ва ифротгарой низ метавонад чунин муносибатро амалӣ намояд.

Воситаҳои ахбори омма қодиранд ҳамчун фазои баррасии масъалаҳои зуҳури терроризм ва ифротгарой баромад намоянд. Дар ин фазо сабабҳои зуҳури терроризм ва ифротгарой аз ҷониби муҳаққиқон ва коршиносон мавриди баррасӣ қарор мегирад. Зикр намудан бамаврид аст, ки дар ҳама ҳолат дар натиҷаи баҳсу баррасӣ ҳақиқати ашё ошкор карда мешавад. Дар фазои воситаҳои ахбори омма масъалаҳои терроризм ва ифротгарой ба таври объективона баррасӣ шуда, сабабҳо ва омилҳои

зухури ин падидаҳо ошкор мегардад ва роҳҳои самараноки мубориза алайҳи онҳо аз ҷониби коршиносон пешниҳод карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки алоқамандии устувор ва дучониба миёни воситаҳои ахбори омма ва зухуротҳои номатлубе чун терроризм ва экстремизм вучуд дорад. Созмонҳои террористӣ ва ифротгарой ҳамеша кӯшиш ба он мекунанд, ки ба воситаҳои ахбори омма таъсири худро расонида бошанд ва тавассути он худро тарғибу ташвиқ намоянд. Аз ин рӯ, воситаҳои ахбори оммаро зарур аст, дар ин маврид масъулиятшиносона ва эҳтиёткорона кор баранд, то ба амалисозандаи ҳадафҳои созмонҳои террористӣ ва ифротгарой табдил наёбанд.

Ҷиҳати дигари ин алоқамандӣ ва баҳамтаъсиррасониро истифодаи воситаҳои ахбори омма дар мубориза бар зидди терроризм ва ифротгарой ташкил медиҳад. Чунон мушоҳида мегардад, ки воситаҳои ахбори омма дар ин самт низ хеле ғаёл мебошанд. Воситаҳои ахбори омма метавонанд тарғибгари сиёсати зиддитеррористӣ ва зиддиифротгарой бошанд, сабаб ва паёмадҳои ин зухуротҳои номатлубро ошкор кунанд, роҳи ҳалли масъаларо пешниҳод созанд, чун василаи алоқамандӣ бо созмонҳои террористӣ ва ифротгаро баромад намоянд ва фазои мусоидеро барои баррасии масъала фароҳам гардонанд.

Пайнавишт:

1. Crenshaw, M. *The causes of terrorism // Comparative Politics*, 1981, 13(4). -C. 397–399.
2. Kydd, A., & Walter, B. *The strategies of terrorism // International Security*, 2006, 31(1), C. 49–79.
3. Weimann, G., & Winn, C. *The theatre of terror: Mass media and international terrorism*. 1994, New York: Longman.
4. Delli Carpini, M. X., & Williams, B. A. *Television and terrorism: Patterns of presentation and occurrence, 1969 to 1980. // Western Political Quarterly*, 1987, 40(1). - C. 45–64.
5. Chermak, S. M., & Gruenewald, J. *The media's coverage of domestic terrorism. // Justice Quarterly*, 2006, 23(4). -C.428–461.
6. Drakos, K., & Gofas, A. *The devil you know but are afraid to face: Underreporting bias and its distorting effects on the study of terrorism. // Journal of Conflict Resolution*, 2006, 50(5). -C. 714–735.
7. Nelson, P. S., & Scott, J. L. *Terrorism and the media: An empirical analysis. // Defence Economics*, 1992, 3(4). -C. 329–329.
8. Rohner, D., & Frey, B. S. *Blood and ink! The common-interest-game between terrorists and the media*. 2007, *Public Choice*, 133. -C.129–145.
9. Schuster, M., Stein, B. D., Jaycox L. H., Collins, R. L., Marshall, G. N., Elliott, M. N., et al. (2001). *A national survey of stress reactions after the September 11, 2001 terrorist attacks*. *New England Journal of Medicine*, 345. -C. 1507–1512.
10. Stone, M. *Responses to media coverage of terrorism. // Journal of Conflict Resolution*, 2000, 44(4). -C. 508–522.
11. Huddy, L., Feldman, S., Taber, C., & Lahav, G. *Threat, anxiety, and support of antiterrorist policies. // American Journal of Political Science*, 2005, 49(3). -C. 593–608.
12. Paul, C. *How do terrorists generate and maintain support? In P. K. Davis, & K. Cragin (Eds.) // Social science for counterterrorism: Putting the pieces together*, 2009. (pp. 113–149). Santa Monica: RAND Corporation.

-
13. Хлебников И. Информация и терроризм, санаи муроҷиат 20.12.2017, Суроғаи дастрасӣ, <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/stat/staty>
 14. Грачев С.И. Роль средств массовой информации в противодействии терроризму, Санаи муроҷиат 16.12.2017. Суроғаи дастрасӣ.: <http://www.centrawn.ru/download/25%284%29-2008/25%284%29-2008-10.pdf>
 15. Якубов Ч.К. Ҳокимияти чаҳорум. – Хуҷанд: Ношир, 2017. – 180с.

Reference Literature:

1. Crenshaw, M. *The causes of terrorism* // *Comparative Politics*, 1981, 13(4), -pp. 397–399.
2. Kydd, A., & Walter, B. *The strategies of terrorism* // *International Security*, 2006, 31(1), - pp. 49–79.
3. Weimann, G., & Winn, C. *The theater of terror: Mass media and international terrorism*. 1994, New York: Longman.
4. Delli Carpini, M. X., & Williams, B. A. *Television and terrorism: Patterns of presentation and occurrence, 1969 to 1980*. // *Western Political Quarterly*, 1987, 40(1), -pp. 45–64.
5. Chermak, S. M., & Gruenewald, J. *The media's coverage of domestic terrorism*. // *Justice Quarterly*, 2006, 23(4), -pp. 428–461.
6. Drakos, K., & Gofas, A. *The devil you know but are afraid to face: Underreporting bias and its distorting effects on the study of terrorism*. // *Journal of Conflict Resolution*, 2006, 50(5), -pp. 714–735.
7. Nelson, P. S., & Scott, J. L. *Terrorism and the media: An empirical analysis*. // *Defence Economics*, 1992, 3(4), - pp. 329–229.
8. Rohner, D., & Frey, B. S. *Blood and ink! The common-interest-game between terrorists and the media*. 2007, *Public Choice*, 133, - pp. 129–145.
9. Schuster, M., Stein, B. D., Jaycox L. H., Collins, R. L., Marshall, G. N., Elliott, M. N., et al. (2001). *A national survey of stress reactions after the September 11, 2001 terrorist attacks*. *New England Journal of Medicine*, 345, -pp. 1507–1512.
10. Stone, M. *Responses to media coverage of terrorism*. // *Journal of Conflict Resolution*, 2000, 44(4), -pp. 508–522.
11. Huddy, L., Feldman, S., Taber, C., & Lahav, G. *Threat, anxiety, and support of antiterrorist policies*. // *American Journal of Political Science*, 2005, 49(3), -pp. 593–608.
12. Paul, C. *How do terrorists generate and maintain support?* In P. K. Davis, & K. Cragin (Eds.) // *Social science for counterterrorism: Putting the pieces together*, 2009. (pp. 113–149). Santa Monica: RAND Corporation.
13. Khlebnikov I. *Information and terrorism*, date of access 20.12.2017, electronic address, <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/stat/staty>
14. Grachyov S.I. *Role of Mass Media in Stuggle against Terrorism* (date of access 16.12.2017). electronic address.: <http://www.centrawn.ru/download/25%284%29-2008/25%284%29-2008-10.pdf>
15. Yakubov J.K. *The Fouth Power*. – Khujand: Publisher, 2017. – 180 pp.